

BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHISINING BOLALAR TEMPERAMENTINI BILISHI VA UNI TA'LIM JARAYONIDA HISOBGA OLISH MASALALARI

SHERMATOVA GULCHERA IBRAGIM QIZI

Denov tadbirkorlik va pedagogika
instituti 1-bosqich talabasi .

Tel raqam :99-056-42-05

SHOMUROTOV ULUGBEK MELIKBOBOYEVICH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti, Pedagogika va psixologiya
kafedrası o'qituvchisi (maqola ilmiy raxbari)

ulugbekshomurotov986@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-8004-499X>

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining pedagogik faoliyatida o'quvchilar temperamentini bilish va hisobga olishning nazariy hamda amaliy jihatlarini yoritilgan. Temperament tushunchasi, uning turlari, boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlariga ta'siri hamda ta'lim-tarbiya jarayonida individual yondashuvni amalga oshirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: temperament, boshlang'ich ta'lim, pedagogik kompetensiya, individual yondashuv, psixologik muhit.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv yetakchi tamoyillardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchi shaxsining psixologik va individual xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Bolaning temperament turi uning xulq-atvori, ta'lim faoliyati, muloqot uslubi va bilimlarni o'zlashtirish tezligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli boshlang'ich sinf o'qituvchisi bolalar temperamentini chuqur bilishi va amaliyotda to'g'ri qo'llashi zarur.

Temperament tushunchasining ilmiy asoslari

Temperament tushunchasi qadimdan olimlar e'tiborida bo'lib kelgan. Ilmiy manbalarga ko'ra, temperament shaxsning tug'ma, nisbatan barqaror psixologik xususiyati bo'lib, uning emotsional reaksiya tezligi, faoliyati va xatti-harakatlarida namoyon bo'ladi. Temperament inson xarakteri va qobiliyatlaridan farqli ravishda hayot davomida uncha o'zgarmaydi.

I.P. Pavlov ta'limotiga ko'ra, temperament markaziy nerv tizimi faoliyati bilan bog'liq bo'lib, nerv jarayonlarining kuchi, muvozanati va harakatchanligi orqali belgilanadi.

Temperamentning asosiy turlari va ularning xususiyatlari

Xolerik temperament – yuqori darajadagi faollik, tezkorlik va hissiy beqarorlik bilan tavsiflanadi. Bunday o'quvchilar tez hayajonlanadi, yetakchilikka intiladi, biroq tez charchashi ham mumkin.

Sangvinik temperament – muvozanatli, quvnoq, tez moslashuvchan bo'lib, kommunikativlik bilan ajralib turadi. Sangvinik o'quvchilar dars jarayonida faol bo'ladi va jamoaga tez kirishadi.

Flegmatik temperament – sekin, vazmin, barqaror bo'lib, his-tuyg'ularini kam namoyon etadi. Flegmatik o'quvchilar topshiriqlarni puxta, lekin sekin bajaradi.

Melanxolik temperament – yuqori darajadagi sezgirlik, ta'sirchanlik va tortinchoqlik bilan xarakterlanadi. Bunday o'quvchilar og'ir sharoitda o'zini noqulay his qiladi va qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'ladi.

Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar temperamentining o'ziga xos jihatlari

Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarda hissiy holat tez almashadi, diqqati barqaror emas, o'z-o'zini nazorat qilish hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Shu bois temperament xususiyatlari bu yoshda yaqqol namoyon bo'ladi. Masalan, xolerik bolalar qoidalarni buzishi, melanxolik bolalar esa sinf muhitidan cho'chishi mumkin.

O'qituvchi bolalarning temperamentini aniqlay olish orqali ularning qiyinchiliklarini oldindan ko'ra biladi.

Temperamentni aniqlashning pedagogik va psixologik usullari

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi quyidagi usullar orqali bolalar temperamentini aniqlashi mumkin:

kundalik pedagogik kuzatuv;

psixologik test va so'rovnomalar;

ota-onalar bilan suhbat;

maktab psixologi bilan hamkorlik.

Bu usullar o'qituvchiga o'quvchi shaxsini chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Temperamentni hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish

Temperament turlariga mos pedagogik yondashuv ta'lim samaradorligini oshiradi. **Xususan:**

ta'lim metodlarini moslash;

topshiriqlar murakkabligini individual tarzda belgilash;

baholashda shaxsiy yutuqlarni hisobga olish;

sog'lom psixologik muhit yaratish.

Bu jihatlar o'quvchilarda o'qishga ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasida temperamentning o'rni

Zamonaviy boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi nafaqat fan bilimlariga, balki psixologik-pedagogik bilimlarga ham ega bo'lishi lozim. Temperamentni bilish o'qituvchining kommunikativ kompetensiyasi, empatiyasi va pedagogik mahoratini oshiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining bolalar temperamentini bilishi ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini belgilovchi muhim omillardan biridir. Temperamentga mos yondashuv orqali o'qituvchi har bir o'quvchining salohiyatini namoyon etishi uchun qulay sharoit yaratadi va ularning barkamol shaxs bo'lib shakllanishiga hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova V.M., Xaydarov A.A. Psixologiya. — Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2021.
2. G‘oziev E. Umumiy psixologiya. — Toshkent: Fan nashriyoti, 2019.
3. Nurmatova G., Abdullaeva M. Amaliy psixologiya asoslari. — Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2020.
4. Ananjev B.G. Chelovek kak predmet poznaniya. — Moskva: Nauka, 2001.
5. Rubinshteyn S.L. Osnovy obshchey psikhologii. — Moskva: Pedagogika, 1998.
6. Xolbekov A. Psixodiagnostika va psixokorreksiya asoslari. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
7. Шомуротов, У. (2024). ТЕХНОЛОГИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДОВ АРТ-ТЕРАПИИ В УСТРАНЕНИИ ЛИЧНОСТИ АГРЕССИИ. *Предпринимательства и педагогика*, 5(2), 91-95.
8. Abdukarimovich, Y. T., & Melikmurodovich, S. U. B. (2022). Art Therapy in Eliminating Aggressiveness in the Individual. *Global Scientific Review*, 9, 1-4.
9. MELIKBOBOYEVICH, S., QIZI, O., & QIZI, Q. (2024). INSONIY MUOMALA VA MULOQOTNING PSIXOLOGIK VOSITALARI. *SAMARALI TA’LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(2), 180-188.
10. Melikboboyevich, S. U., & Yusufaliyevna, H. S. (2024). Educator’s Skill in Eliminating Aggressive Situations of Children Raised in Preschool Education Organization. *Samaraly Ta’lim Va Barqaror innovatsiyalar Jurnal*, 1(6), 611-616.